

บทที่ •

บทนำ

ความจำเป็นและความสำคัญของปัญหา

เป้าหมายของรัฐบาลทุกยุคทุกสมัยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาคือ การสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจ ยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น และขจัดความไม่เท่าเทียมกันให้หมดไป มาตรการทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ที่นำมาใช้เป็นไปตามการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างของอำนาจทางการเมืองและการทหาร แม้ว่ารายได้ประชาชาติและรายได้ต่อหัวจะสูงขึ้น แต่ความยากจนของประชากรไทยยังมีไม่หมดสิ้นไป ประชากรประมาณ ๑๑ ล้านคนยังคงอยู่ในสภาพยากจนโดยไม่ได้รับผลประโยชน์จากกระบวนการพัฒนาประเทศ ข้ำรายความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบทจะมีแนวโน้มมากขึ้นทั้งทางด้านการเศรษฐกิจ สังคม ประชากร สุขภาพ สภาพที่อยู่อาศัย การคมนาคมและความปลอดภัย

สาเหตุสำคัญของความคงอยู่ของปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างเมืองกับชนบท เนื่องมาจากประชาชนที่ยากจนส่วนใหญ่อยู่ในเขตชนบทของประเทศ ประชาชนเหล่านี้มีอาชีพเกษตรกรรมซึ่งถือว่าเป็นอาชีพที่ค้าขายมานานแล้ว และเป็นสภาพขมขื่นสำหรับประเทศที่กำลังพัฒนาอย่างประเทศไทย เกษตรกรต้องเผชิญกับปัญหาการขาดแคลนบริการด้านเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการประกอบอาชีพและการ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๒๕ - ๒๕๒๙) (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย; ๒๕๒๕), หน้า ๓๓๕.

ค่าแรงชีวิต กังนันทน์เมื่อที่ใดมีโอกาสของการจ้างงาน เกษตรกรจะพยายามแสวงหาอาชีพรับจ้าง
อื่น ๆ ทำเสมอ จึงเกิดปัญหาการโยกย้ายถิ่นฐานขึ้นมากมาย ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากความ
ล้มเหลวของการพัฒนาชนบท ซึ่งเป็นปัจจัยที่ผลักดันให้เกษตรกรย้ายเข้าสู่เขตเมืองใหญ่ที่เป็น
แหล่งอุตสาหกรรม อันเป็นสาเหตุให้เมืองขยายตัว โดยเฉพาะกรุงเทพมหานครมีอัตราการ
เพิ่มความหนาแน่นประชากรในปี ๒๕๒๓ จากปี ๒๕๒๒ ถึงร้อยละ ๑๓.๔ ในขณะที่ความ
หนาแน่นประชากรในส่วนภูมิภาคอื่น ได้แก่ ภาคใต้ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
และภาคเหนือ มีอัตราเพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ ๒.๐, ๑.๔, ๑.๔๔ และ ๑.๑๑ เท่านั้น^๑

ความพยายามลบล้างช่องว่างระหว่างเมืองกับชนบทด้วยการกระจายความเจริญออกไป
สู่ท้องถิ่นชนบทในส่วนภูมิภาคได้รับความสนใจเพียงเล็กน้อยในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา แต่
ปัจจุบันได้ถือเป็นเรื่องเร่งด่วน และเริ่มมีการปรับปรุงบรรจุไว้ในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจ
และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๒๐ - ๒๕๒๔) โดยวางแนวทางพัฒนาระบบเมืองและ
ชุมชนให้สอดคล้องและสนับสนุนนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมส่วนรวมของประเทศ มี
การพัฒนาเมืองหลักขึ้นเพื่อสกัดกั้นการอพยพของประชากรเข้ามายังกรุงเทพมหานคร^๒ จนถึง
แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๕ ได้กำหนดแนวทางในการลบล้างช่อง
ว่างระหว่างเมืองกับชนบทโดยให้มีแผนพัฒนาเขตพื้นที่ทางกายภาพในขอบเขตระดับชาติเพื่อกระจาย
ความเจริญและกิจกรรมการลงทุนทางเศรษฐกิจออกไปสู่ภูมิภาคในรูปแบบของการพัฒนาพื้นที่เฉพาะ
และการพัฒนาระบบชุมชนระดับเมืองและชุมชนชนบทที่เหมาะสม^๓ แต่สภาพของระบบและ

^๑สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, เครื่องชี้ภาวะสังคม
๒๕๒๓ (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า ๕.

^๒สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาการ
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๒๐ - ๒๕๒๔) (พระนคร : โรงพิมพ์คณะวันนา,
๒๕๒๐), หน้า ๒๕๕.

^๓สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาการ
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๕, หน้า ๑๔๔ - ๑๔๖.

โครงสร้างของพื้นที่ทางกายภาพที่เป็นอยู่ในส่วนต่าง ๆ ของประเทศไม่เอื้ออำนวยต่อการกระจายการเติบโตและกระจายผลประโยชน์ของการพัฒนา ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์และการกระจายตัวประชากรไม่มีความสมดุลสำคัญใหญ่หลวงของนครหลวงอันเป็นนครแห่งเดียวของประเทศและเมืองใหญ่อีกจำนวนหนึ่ง มีระดับรายได้และมาตรฐานการครองชีพสูงกว่าชนบทโดยรวม มีการกระจุกตัวอย่างหนาแน่นของการบริการสังคม สิ่งอำนวยความสะดวกและกิจกรรมเศรษฐกิจ โอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมในเมืองยังเป็นปัจจัยดึงดูดให้ประชากรชนบทอพยพเข้ามาไม่ขาดสายเพื่อแสวงหาโอกาสของชีวิตที่ดีขึ้น เมืองหลวงและเมืองใหญ่ในภูมิภาคนี้วันแต่จะเติบโตอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว ก็ยิ่งกลายเป็นอุปสรรคขัดขวางศักยภาพทางการพัฒนาชนบท และยังเป็นสิ่งสวนทางกับการกระจายความเจริญออกไปสู่ภูมิภาค*

นิคมสร้างตนเอง (Self - Help Land Settlement) เป็นการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ในชนบทรูปแบบหนึ่ง ซึ่งเป็นโครงการพัฒนาชนบทของรัฐบาลหลายยุคหลายสมัย นับแต่ปี ๒๔๔๓ เป็นต้นมา รัฐบาลได้จัดสรรที่ดินให้แก่ประชาชนเข้าไปตั้งถิ่นฐานเพื่อแก้ไขปัญหากันในชนบทอพยพเข้าเมือง ปัญหาของการขาดแคลนที่ดินทำกิน การทำลายป่าไม้และเพิ่มพูนปริมาณการผลิตทางการเกษตร ก่อให้เกิดชุมชนการค้าบริการ การคมนาคม การขนส่ง และการอุตสาหกรรมขนาดย่อม ที่ไว้ชีวิตจากผลผลิตการเกษตรในพื้นที่ชนบท ในพื้นที่นิคมสร้างตนเองส่วนใหญ่มีการตั้งถิ่นฐานชุมชนอยู่ ๒ รูปแบบคือ ชุมชนเคม (unplanned Settlement) และชุมชนใหม่ที่อยู่ในแผนงานของรัฐบาล (Planned Settlement) แต่การพัฒนาชนบทในรูปแบบของนิคมสร้างตนเองที่ผ่านมานี้ไม่อาจยืนยันได้ว่าเป็นเครื่องมือในการพัฒนาที่มีประสิทธิผลมากนัก จากการศึกษาในหลายประเทศ การจัดนิคมที่ดินที่เป็นโครงการ

* ชุมพร สังขปริษา "การลกร่องว่างระหว่างเมืองกับชนบท อุตสาหกรรมแห่งชาติยุค ๒๐๐ ปี" มติชน (๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๔) : ๘.

กรมประชาสัมพันธ์, การตั้งถิ่นฐานมนุษย์ในรูปแบบนิคมสร้างตนเอง (ยะลา : ยะลาการพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า ๒ - ๑๒.

ของรัฐบาลประสบความสำเร็จผลผลิตทางการเกษตรต่ำกว่าเป้าหมายทั้ง ๆ ที่มีเสถียรภาพ
ทางการเมืองสูง มีการควบคุมการทำเกษตรอย่างใกล้ชิด*

สำหรับนิคมสร้างตนเองในประเทศไทย ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา มีนิคมฯ หลาย
แห่งที่ถือว่ายังไม่ประสบความสำเร็จอย่างจริงจัง เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศที่ประสบความสำเร็จ
สำเร็จในการจัดนิคมที่ดิน เช่น อิสราเอล และมาเลเซีย เพราะการจัดนิคมสร้างตนเอง
หรือการจัดนิคมทุกรูปแบบเป็นการพัฒนาพื้นที่สมบูรณ์แบบ (Integrated area development)
เป็นโครงการที่มีการลงทุนสูงในระยะแรกและจะได้รับผลตอบแทนในอัตราสูง แต่การดำเนินงานนิคม
สร้างตนเองของไทยมีลักษณะรักษางานเดิมค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งนอกจากจะไม่ได้ผลคุ้มค่าแล้ว
ยังทำให้มีค่าใช้จ่ายประจำในระยะยาว^๒ ขาดการพัฒนาชุมชนในเขตพื้นที่ให้ทำหน้าที่
อย่างสมบูรณ์แบบ (Spatial nature of functional integration) การกระจาย
การบริการทางเศรษฐกิจและสังคมจึงยังคงขาดแคลนและไม่ทั่วถึง ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่
ปี ๒๕๐๔ ถึง ๒๕๒๔ มีการอพยพออกจากหมู่บ้านเป็นการถาวรร้อยละ ๓๕ ของครัวเรือนใน
เขตนิคมสร้างตนเอง ๔ นิคม ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นการอพยพเข้าเขตเมือง
ร้อยละ ๒๗ โดยอพยพไปหางานทำและหางานที่ต่ำกว่าร้อยละ ๕๕

*Arno Klempin, Contribution of State - Directed Land Settlement
to Agricultural Development (Saarbrücken : Verlag Breitenbach, 1979), PP. I - 2.

^๒พรณี ประจวบเหมาะ, การสังคมสงเคราะห์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เจริญกิจ,
๒๕๒๓), หน้า ๑๖๓.

^๓Khon Kaen University, Department of Agricultural Economics,
The Land Settlement Project in The Northeast Thailand : Baseline Survey
report (Khon Kaen : Khon Kaen University, 1982), P.58.

ตารางที่ ๑๑๑ จำนวนประชากรอายุ ๑๑ - ๒๑ ปี ที่ย้ายออกจากครัวเรือนอย่างถาวรระหว่าง ๕ ปีที่แล้ว จำนวนตามสถานที่และสาเหตุ

เหตุผลที่ย้าย	ย้ายภายในนิคมฯ			ย้ายไปนอกนิคมฯ				รวม (รอยละ)
	ภายในหมู่บ้านเดิม (รอยละ)	ย้ายไปหมู่บ้านอื่น (รอยละ)	รวม (รอยละ)	ย้ายไปนิคมอื่น ๆ (รอยละ)	ย้ายเข้าเมือง (รอยละ)	ที่อื่น ๆ (รอยละ)	รวม (รอยละ)	
หางานทำ	๗๖ (๒.๗๕)	๑๕๒ (๔.๕๕)	๒๒๘ (๕.๒๘)	๑๐๑ (๒๘.๖๔)	๘๘๘ (๒๕.๑๐)	—	๙๘๙ (๑๗.๗๕)	๑,๒๒๗ (๑๒.๓๖)
หางานที่คิดว่าดีกว่า	—	๑๐๘ (๓.๐๐)	๑๐๘ (๒.๕๑)	๒๕ (๗.๑๐)	๕๐๘ (๑๓.๖๖)	๑๗๖ (๑๑.๕๓)	๗๑๐ (๑๒.๖๔)	๘๖๑ (๘.๒๕)
ศึกษาต่อ	—	—	—	—	๗๒๒ (๑๘.๓๘)	๑๗๕ (๑๑.๓๐)	๘๙๗ (๑๕.๕๕)	๘๙๖ (๘.๐๒)
แต่งงาน	๒,๕๐๑ (๕๖.๗๗)	๑,๑๗๕ (๓๖.๑๕)	๓,๕๗๖ (๘๒.๙๒)	๒๒๖ (๖.๒๑)	๑,๗๒๘ (๓๘.๖๗)	๕๕๗ (๓.๗๗)	๒,๑๘๑ (๓๘.๓๐)	๕,๗๖๑ (๕๗.๗๐)
อื่น	๒๓๓ (๕.๕๒)	๑๐๘ (๓.๐๐)	๓๔๑ (๗.๕๑)	—	๒๖๘ (๗.๑๘)	๕๕๓ (๓.๕๐)	๘๒๑ (๑๕.๓๓)	๑,๒๑๒ (๑๒.๑๑)
ไม่บอกสาเหตุ	๕๗ (๑.๑๖)	—	๕๗ (๑.๓๒)	—	—	—	—	๕๗ (๐.๕๗)
รวม	๒,๗๖๗ (๑๐๐.๐๐)	๑,๕๘๓ (๑๐๐.๐๐)	๔,๓๕๐ (๑๐๐.๐๐)	๓๕๒ (๑๐๐.๐๐)	๓,๑๒๖ (๑๐๐.๐๐)	๑,๕๕๐ (๑๐๐.๐๐)	๕,๖๗๖ (๑๐๐.๐๐)	๘,๕๒๘ (๑๐๐.๐๐)
ไม่ตอบว่าย้ายไปไหน	—	—	—	—	—	—	—	๕๑
รวม	๒,๗๖๗ (๖๕.๒๑)	๑,๕๘๓ (๓๕.๕๐)	๔,๓๕๐ (๑๐๐)	๓๕๒ (๖.๒๗)	๓,๑๒๖ (๖๖.๓๒)	๑,๕๕๐ (๒๗.๕๑)	๕,๖๗๖ (๑๐๐)	—

ที่มา : สำนักงานเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศแห่งสหรัฐอเมริกา

นิคมสร้างตนเองเขื่อนอุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น เป็นนิคมหนึ่งในจำนวน ๔ นิคม ซึ่งเลือกเป็นพื้นที่ทำการศึกษา มีการอพยพออกจากหมู่บ้านร้อยละ ๓๗ ของครัวเรือนทั้งหมด และในจำนวนนี้อพยพเข้าเขตเมืองร้อยละ ๒๒ ซึ่งเป็นกาอพยพเพื่อหางานทำและหางานที่ต่ำกว่าร้อยละ ๓๔ (ตารางที่ ๑.๑) การขาดโอกาสทางบ้านเศรษฐกิจและสังคมเป็นแรงผลักดัน (push) จากชนบทเข้าไปสู่แรงดึงดูด (pull) ของวิถีชีวิตชาวเมืองซึ่งมีโอกาสและชีวิตที่มีความสะดวกสบาย มีงานที่ต่ำกว่าทำ ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่านิคมสร้างตนเองแม้จะเป็นโครงการ การตั้งถิ่นฐานของรัฐ แต่การกระจายการบริการทางบ้านเศรษฐกิจสังคมที่จะก่อให้เกิดการ กระตุ้นต่อการเพิ่มผลผลิตและปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกร ยังคงเหมือนกับในชนบททั่วไป ชาวไร่บางนิคมฯ ยังขาดแคลนเมล็ดพันธุ์ ผลผลิตทางการเกษตรและรายได้ไม่ เพิ่มขึ้นในขณะที่ค่าครองชีพสูงขึ้นตลอดเวลา เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในภาวะยากจน

จากลักษณะปัญหาดังกล่าว จึงควรมีการศึกษาหาวิธีพัฒนาพื้นที่นิคมสร้างตนเอง เขื่อนอุบลรัตน์ เพื่อให้มีการบริการทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างเหมาะสม วิธีการหนึ่งก็คือ การใช้ศูนย์กลางบริการชุมชนเป็นเครื่องมือในการพัฒนา แต่การใช้เครื่องมือนี้ จำเป็นต้อง มีความเข้าใจระบบของศูนย์กลางชุมชนอย่างแท้จริงในการกำหนดที่ตั้งของศูนย์กลางบริการ ระดับต่างๆ

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาสภาพทางกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่นิคมสร้างตนเอง เขื่อนอุบลรัตน์
๒. เพื่อตรวจสอบระบบย่านกลาง (Central place system) และจัดลำดับคักย์ (Hierarchy) ของชุมชนโดยประยุกต์ใช้ทฤษฎีย่านกลาง (Central place theory)
๓. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ชนบทโดยใช้กลยุทธ์การปรับปรุง ศูนย์กลางบริการชุมชน

---

*จรินทร์ ทองเกษม, รายงานการศึกษา ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมค่าน
การเกษตรของโครงการเอนกประสงค์ ลำโคมน้อย พ.ศ. ๒๕๒๒ (กรุงเทพฯ: สำนักงาน
พลังงานแห่งชาติ, ๒๕๒๓), หน้า ๑๗๗.

ขอบเขตของการวิจัย

(ก) ทำการศึกษาระบบบ้านกลางในเขตพื้นที่ที่คนสร้างตนเอง เชื้อนอุปสรค์ันและบริเวณโดยรอบ

(ข) เสนอแนวทางในการวางแผนพัฒนาชุมชนภายในเขตพื้นที่ที่คนสร้างตนเอง เชื้อนอุปสรค์ัน โดยพิจารณาจากลำดับค้ำยของศูนย์กลางบริการ

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการทำการศึกษาในพื้นที่ที่คนสร้างตนเอง เชื้อนอุปสรค์ันและบริเวณโดยรอบ โดยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

- ๑.๑ แปลภาพถ่ายทางอากาศบริเวณพื้นที่คนมา ปี ๒๕๕๒ และภาพถ่าย นส.๓ ปี ๒๕๕๔ เพื่อทราบสภาพภูมิประเทศ การไร้ที่กิน และการกั้ดินฐานตลอดจนการเปลี่ยนแปลง
- ๑.๒ ออกสำรวจสภาพพื้นที่คนมา และบริเวณโดยรอบ เมื่อเดือนธันวาคม ๒๕๕๓
- ๑.๓ ทำการ Protest แบบสอบถาม เมื่อเดือนมกราคม ๒๕๕๔

หลังจากนั้นได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งจากแหล่งปฐมภูมิ (Primary Data) และแหล่งทุติยภูมิ (Secondary Data) ดังนี้

๑.๔ แหล่งปฐมภูมิ ได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม (Field survey) โดยแบ่งพื้นที่ศึกษาออกเป็นพื้นที่ในนิคมมา และนอกนิคมมา แล้วแบ่งประชากรที่ศึกษา (Population) ออกตามข้อมูลการศึกษา คือ

๑.๔.๑ ในเขตพื้นที่คนมา ศึกษาพฤติกรรมกรรมการเดินทางไปซื้อสินค้าและบริการของประชากรจากครัวเรือนในหมู่บ้านต่าง ๆ โดยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบ Stratify Sampling ซึ่งยึดถือความสะดวกจากเส้นทางคมนาคมเป็นหลักในการแบ่งกลุ่มหมู่บ้านออกเป็น ๔ กลุ่ม ดังนี้

(ก) หมู่บ้านที่อยู่ใกล้ทางหลวงแผ่นดินหรือทางหลวงจังหวัดภายในรัศมี ๑ กิโลเมตร

- (ข) หมู่บ้านที่อยู่ใกล้ถนนชนบท (มีรถโดยสารประจำทางผ่าน) ภายในรัศมี ๑ กิโลเมตร
- (ค) หมู่บ้านที่อยู่ใกล้ถนนชนบท (ไม่มีรถโดยสารประจำทางผ่าน) ภายในรัศมี ๑ กิโลเมตร
- (ง) หมู่บ้านที่อยู่ใกล้ถนนชนบทเกินกว่า ๑ กิโลเมตร

ให้ทำการเลือกครัวเรือนที่เป็นตัวอย่างจำนวน ๔๔ ครัวเรือน จาก ๑๒,๘๗๕ ครัวเรือน* และให้พนักงานสัมภาษณ์ทำการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนหมู่บ้านละ ๑ ครัวเรือน ตามฐานะทางเศรษฐกิจคือสูง ปานกลาง และต่ำ ซึ่งได้รับความร่วมมือจากหมู่บ้านเป็นผู้เลือกครัวเรือนให้ ระยะเวลาเก็บข้อมูลในเดือนพฤศจิกายน ๒๕๒๔ เป็นเวลา ๑๐ วัน (แบบที่ ๑.๑)

๑.๔.๒ ในตลาดสุขาภิบาล ทำการนับจำนวนร้านค้าแต่ละประเภทในตลาดสุขาภิบาลน้ำพอง สุขาภิบาลอุบลรัตน์ สุขาภิบาลเขาสวนกว้าง และสุขาภิบาลวังชัย รวมทั้งศึกษาเชคอิทธิพลของตลาดสุขาภิบาลทั้ง ๔ แห่ง โดยการสัมภาษณ์เจ้าของร้านค้าแต่ละประเภทด้วยการเลือกตัวอย่างแบบ Stratify Sampling โดยเลือกตัวอย่างจากร้านค้าแต่ละประเภท ๆ ละ ๒ ร้าน (ถ้ามีร้านเดียวก็สัมภาษณ์ ๑๐๐ ร) เมื่อเดือนพฤศจิกายน ๒๕๒๔ เป็นเวลา ๑๐ วัน (ตารางที่ ๑.๒)

ตารางที่ ๑.๒ จำนวนร้านค้าในตลาดสุขาภิบาลน้ำพอง อุบลรัตน์ เขาสวนกว้าง และวังชัย

พ.ศ. ๒๕๒๔

ตลาดสุขาภิบาล	ร้านค้า		
	จำนวน	ตัวอย่าง	ร้อยละ
น้ำพอง	๑๘๗	๔๖	๓๑
อุบลรัตน์	๔๖	๓๔	๘๕
เขาสวนกว้าง	๔๐	๓๙	๙๗
วังชัย	๑๑๑	๔๕	๔๑

*แบบประมวลข้อมูล สํารวจข้อมูลระดับหมู่บ้าน พ.ศ. ๒๕๒๒ สำนักงานสถิติแห่งชาติ

๑.๔.๓ นอกกลางศึกษาภิบาลทั้ง ๔ แห่ง พื้นที่นิคมฯ และบริเวณโดยรอบ
นิคมฯ ศึกษาข้อมูลจำนวนร้านค้า ชนิดของการบริการทางเศรษฐกิจและสังคมจากหมู่บ้านทุก
แห่ง โดยการส่งแบบสอบถามไปยังกำนันผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งได้ตรวจสอบและเก็บข้อมูลเพิ่มเติม
รวม ๓ ครั้ง คือ เดือนมกราคม ๒๕๒๔ - เดือนพฤศจิกายน ๒๕๒๔ และเดือนเมษายน
๒๕๒๕ จนได้ข้อมูลครบถ้วนเมื่อเดือนกันยายน ๒๕๒๕

๑.๔ แหล่งวิทยุภูมิ รวบรวมข้อมูลจากหน่วยงานต่าง ๆ ได้แก่ สำนักงานสถิติ
แห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักผังเมือง กรมกฤษฎีกา กรมพัฒนาที่ดิน กรมแผนที่ทหาร
สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท กรมประชาสัมพันธ์ กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ กรมส่งเสริมการค้า
ภายใน กรมการปกครอง หน่วยงานในจังหวัดขอนแก่น และสำนักงาน
เพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศแห่งสหรัฐอเมริกา หรือ USAID (The Land Settlement
Project Evaluation)

๒. การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่เฝ้าประเนนผลเป็นร้อยละ และใช้วิธีการสถิติในการทดสอบและหา
ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ตลอดจนพิจารณาความเหมาะสมของจำนวนฟังก์ชันกับจำนวน
ประชากร นอกจากนี้ยังใช้วิธีของ Davies (ภาคผนวก ข.)^๑ ในการวัดความเป็นศูนย์กลางของชุมชน
วิธีของ Reed - Muenoh Method^๒ ในการหามาตรฐานของจำนวนประชากรค่าสุดท้ายให้การ
สนับสนุนฟังก์ชันชนิดต่าง ๆ และวิธีของ Lalit K.Sen^๓ ในการหามาตรฐานของการบริการ

---

^๑John Urquhart Marshall, The Location of Service Town : An Approach
to the Analysis of Central Place Systems (Toronto : University of Toronto
Press, 1971), pp.80 - 81.

^๒Ibid., pp. 97 - 98.

^๓Lalit K.Sen et al., Planning Rural Growth Centres For Integrated
Area Development (Hyderabad : National Institute of Community Development,
1971), pp. 138 - 139.

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- ๑. เพื่อทราบวิวัฒนาการของชุมชนในพื้นที่นี้คนสร้างตนเอง เชื้อนอุปสรค์น
- ๒. เพื่อทราบโครงสร้างของระบบชุมชนในพื้นที่นี้คนสร้างตนเอง เชื้อนอุปสรค์น และบริเวณโดยรอบ
- ๓. เพื่อทราบแนวทางในการจัดระบบชุมชนให้เหมาะสมกับสภาพทางกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม
- ๔. เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนในระดับท้องถิ่น เช่น การจัดวางผังเมืองรวม หรือผังเมืองเฉพาะ

คำจำกัดความ

ฟังก์ชันศูนย์กลาง (Central function) หมายถึง ประเภทของการบริการ ที่ศูนย์กลาง ซึ่งเป็นตัวกำหนดความเป็นศูนย์กลาง

ลำดับศักดิ์ (Hierarchy) หมายถึง ลำดับความสำคัญของชุมชนโดยพิจารณาจากชนิดและจำนวนของการบริการที่มีอยู่ในศูนย์กลาง

ระบบชุมชน หมายถึง บริเวณพื้นที่ระหว่างศูนย์กลางกับพื้นที่บริเวณโดยรอบในกลุ่มของศูนย์กลางนั้นๆ

ร้านของชำ (๑) ได้แก่ ร้านค้าปลีกที่จำหน่ายสินค้าแห้งสดและแห้ง ซึ่งต้องนำมาประกอบเป็นอาหารหรือนำมาใช้ เช่น ข้าวสาร เครื่องกระป๋อง สมู าลา

ร้านของชำ (๒) ได้แก่ ร้านของชำ (๑) แต่มีสินค้าที่ไม่ได้ใช้ประจำวันรวมอยู่ด้วย เช่น ยารักษาโรค เครื่องเขียนแบบเรียน เครื่องสำอาง าลา

ร้านขายอาหาร ได้แก่ ร้านขายสินค้าที่นำมารับประทานได้ทันที เช่น ข้าวแกง ร้านกาแฟ ร้านกวยเตี๋ยว าลา

ร้านรับซื้อผลผลิตการเกษตร ได้แก่ร้านรับซื้อข้าว และพืชไร่ เช่น ปอ มัน ถั่วลิสง าลา

ร้านขายปัจจัยการเกษตร ได้แก่ ร้านขายสินค้าที่ต้องใช้ในการทำเกษตร เช่น ปุ๋ย ยามาแมลง อาหารสัตว์ าลา และเครื่องมือทำการเกษตร เช่น ไถ คราด จอบ เสียม าลา

ร้านซ่อมเครื่องใช้ไฟฟ้า หมายถึงร้านที่รับซ่อมวิทยุ โทรทัศน์ เทาวิท าลา

ร้านขายวัสดุก่อสร้าง หมายถึงร้านขายเครื่องเหล็ก เช่น ขัน ส้ว ขวาน ตะปู รวมทั้งอุปกรณ์การก่อสร้าง เช่น ปูนซีเมนต์ อิฐ ไม้ ฯลฯ

ร้านขายส่ง หมายถึงร้านขายส่งสินค้าอุปโภคบริโภค เช่น น้ำอัดลม บุหรี่ เหล้า ของชำ ฯลฯ

นิคมสร้างตนเอง คือพื้นที่ที่รัฐจัดประชาชนเข้าไปทำกินในพื้นที่ในลักษณะที่รัฐเป็นผู้จัดสรรที่ดิน สาธารณูปโภค สาธารณูปการต่าง ๆ ให้ เช่น ถนน แหล่งน้ำ สิ้นเชื้อ โรงเรียน สาธารณสุข ตลาด ฯลฯ พร้อมกันนั้นประชาชนที่เข้าไปทำกินในพื้นที่ต้องช่วยตัวเองในเรื่องปรับปรุงที่ดิน และการเพาะปลูก ตามปกติขึ้นมา จะรับผิดชอบเฉพาะในเรื่องสภาพความเป็นอยู่และการบริหารทั่วไป เว้นแต่การรักษาความปลอดภัย

หมู่บ้านเดิม คือชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่นิคมฯ ก่อนที่รัฐจะทำการจัดสรรที่ดิน

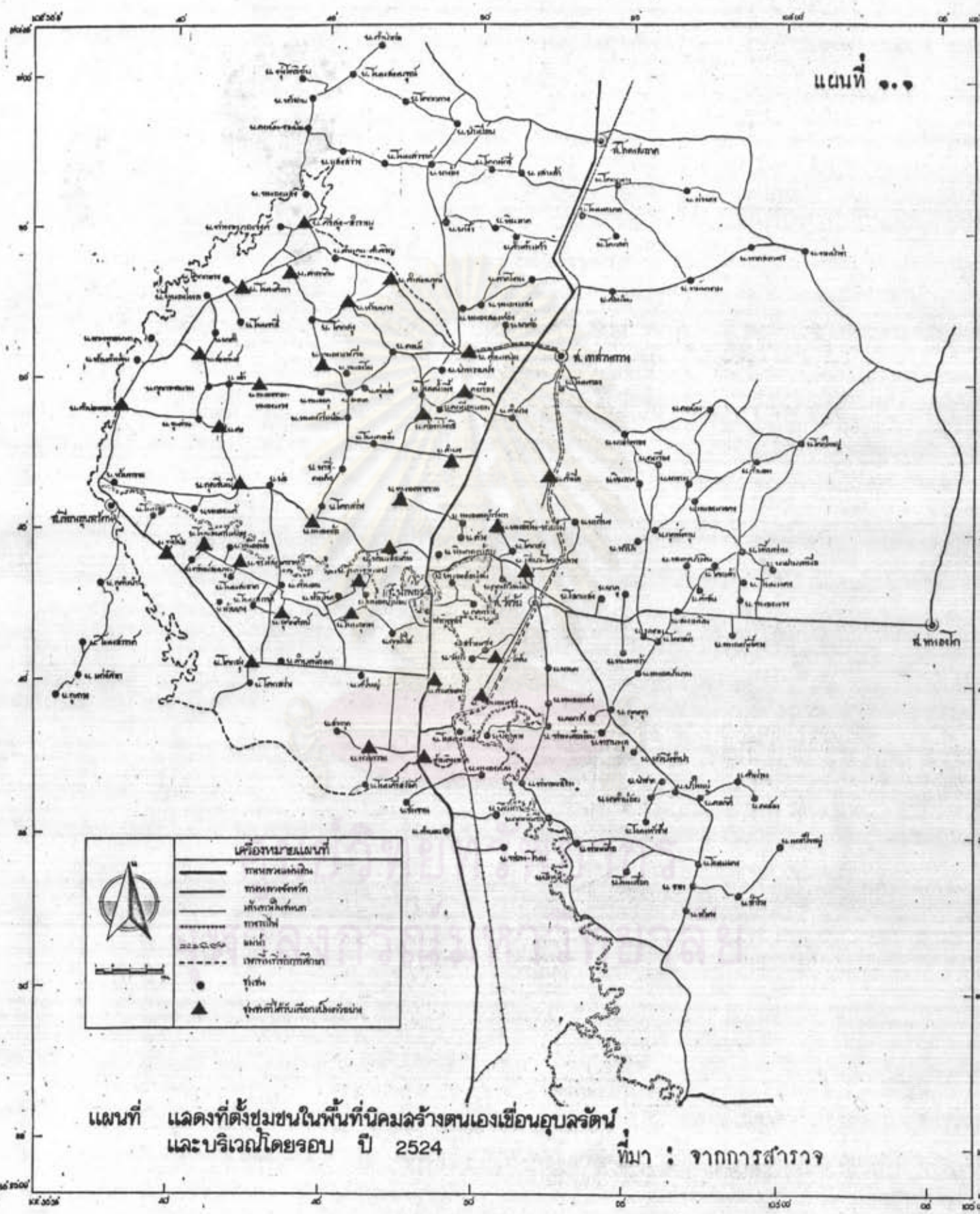
หมู่บ้านสมาชิกนิคมฯ คือชุมชนที่รัฐจัดสรรที่ดินให้ทำกินพร้อมทั้งวางแผนการใช้ที่ดิน และสิ่งอำนวยความสะดวกทางคมนาคมเศรษฐกิจและสังคมไว้ล่วงหน้า

ข้อจำกัดในการวิจัย

๑. ข้อมูลเกี่ยวกับการบริการที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลาง (Central Function) ได้มาจากการสำรวจในสนามโดยส่งแบบสอบถามให้ผู้ใหญ่บ้านและใช้พนักงานสัมภาษณ์ มีข้อจำกัดในด้านงบประมาณและเวลาในการสำรวจ เพราะพื้นที่ทำการศึกษารอบคลุมถึง ๕ อำเภอ ฉะนั้นข้อมูลที่ได้รับมาอาจจะคลาดเคลื่อนไปบ้าง

๒. ข้อมูลเกี่ยวกับเขตอิทธิพลของตลาดสุขาภิบาลทั้ง ๔ แห่ง อาจคลาดเคลื่อนได้ เนื่องจากผู้ประกอบการไม่ทราบที่อยู่ของลูกค้านางราย

๓. มีความลำบากในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมการเดินทางไปซื้อสินค้าบริการของเกษตรกร เนื่องจากเกษตรกรต้องออกไปทำงานในไร่นาตลอดวัน การสัมภาษณ์สามารถกระทำได้เฉพาะในเวลากลางคืนหรือเช้ามืดเท่านั้น

แผนที่ ๑๑

	เครื่องหมายแผนที่	
		ถนนหนทางหลัก
		ถนนทางจังหวัด
		ทางหลวงพิเศษ
		ทางรถไฟ
		เขตเทศบาลนคร
	ที่ตั้ง	
	จุดที่ติดตั้งสถานีวิทยุ	

แผนที่ แสดงที่ตั้งชุมชนในพื้นที่นิคมสร้างตนเองเขื่อนอุบลรัตน์ และบริเวณโดยรอบ ปี 2524 ที่มา : จากการสำรวจ